

Arūnas Dambrauskas. Atsiminimai apie darbo Valstybinėje kalbos inspekcijoje pradžia

Dabar, kai lietuvių kalba jau yra valstybinė, kai jau senokai galioja dokumentai, įtvirtinantys jos statusą, galima iš tuometinio Kalbos inspekcijos darbuotojo perspektyvos pasižiūrėti į tai, kokie buvo darbai anuo metu, kai kūrėsi įstatymo kontrolės praktika. Neturiu tikslo šiame tekste atkurti trijų dešimtmečių veiklos istorijos, ją chronologiškai apžvelgti, išryškinti svarbiausius Inspekcijos uždavinius ir papasakoti apie rezultatus. Dokumentai, liudijantys apie kasdieninius darbus ir visą veiklą, liko archyvuose, o šiuo kartu papasakosiu apie tuos fragmentus, kurie blykstelė ryškiausiai arba iškylo iš atminties klodų tuo metu, kai mintimis pabandau nusikelti į prabėgusius metus.

Dirbdamas Lietuvių kalbos instituto Žodynų skyriuje 1991 metų rugpjūtį gavau viršininko Donato Smalinsko kvietimą. Dabartiniame Užsienio reikalų ministerijos pastate buvo keli nemaži Kultūros paveldo inspekcijos (Valstybinė kalbos inspekcija buvo specializuotas jos padalinys) kabinetai, o mes trys kalbininkai neturėjome nei savo stalo, nei telefono, pulkas žmonių glaudėmės sekretoriato arba poilsio kabinete. Vienu metu mus priėmė dirbti net Vyriausybėje dirbę draugai.

Ranka surašytus raštų projektus spausdinti nešdavom mašininkėms, laukdavom eilėje, kol atspausdins, paskui – kol pataisys klaidas. Galėdavom pasinaudoti ir laidiniu telefonu, generalinio direktoriaus Naglio Puteikio sekretorė leisdavo. Kai piliečiai skambindavo dėl kalbos reikalų, ji pakviesdavo ką nors iš mūsų trijų. Viskas vyko lėtai, bet vyko. Vėliau Kultūros paveldo inspekcija gavo patalpas – visą 4 aukštų pastatą A. Vienuolio gatvėje, buvusioje Energetikos ministerijoje. Su jais persikėlėme ir mes. 1995 metais po reorganizacijos Kalbos inspekcija buvo sujungta su Valstybine lietuvių kalbos komisija ir persikėlėme į AB „Lietuvos energija“ pastatą Žvejų gatvėje, ten gavome pakankamai patalpų. Inspekcija buvo Komisijos sudėtinė dalis, galėjome priimti į darbą ir kelis inspektorius, ir teisininką. Turėjome ir telefonus. Komisijos mašininkė mielai atspausdindavo mums raštus. Vėliau gavome ir savo spausdinimo mašinėlę, mokėmės spausdinti, taigi dirbti šia prasme jau buvo lengviau. Dar vėliau gavome kompiuterį, jau patys rengėme raštus.

Buvo įdomi patirtis kuriant radijo valandėlių tekstus: tuo metu kompiuteriu išspausdindavome tekstą apie įvairias kalbos problemas ir mūsų veiklą. Tuos popierinius tekstus nunešdavome į Lietuvos radiją, o diktoriai gražiais balsais juos įrašydavo. Vėliau į radiją eidavome patys, visi Inspekcijos darbuotojai pagal eilę. Studijoje radijo darbuotoja Ona Rastenytė užduodavo iš anksto su mumis aptartus klausimus, o mes į juos atsakinėdavome. Laidelės buvo transliuojamos kiekvieną savaitę numatytu laiku (penktadieniais 16.50 val. ir pirmadieniais kartodavo 7.50 val.).

Per radiją pranešdavome apie įvairiausias dalykus, susijusias su Inspekcijos veikla, galiojančiais teisės aktais ir juose keliamais reikalavimais, pavyzdžiui, apie tikrintas televizijos ir radijo laidas. Televizijoms buvo nusiunčiami raštai, kad laidų vedėjai žinotų, kokių kalbos klaidų nedaryti. Nubraukęs laiko dulkes randu 2006 metais tikrintose televizijos naujose laidose padarytas klaidas, apie kurias kalbėjome per radiją. Laidas vesdavo ne tik žurnalistai, bet ir populiarūs ir tuo metu gerai žinomi žmonės – dainininkai, aktoriai. Buvo tokia laida „Statau“, ją vedė Žilvinas Žvagulius ir kalbėjo jis maždaug taip: „*pinigus gaunat už kažką tai*“, „*pas tave spirito daug, parodyk*“, „*kas ten nosy pas tave*“, „*viskas tvarkoj*“, „*aš pastatytas tam, kad tau mokėt*“, „*pasiimk pidisoką*“, „*aš statau stolniką*“, „*fokusai tau gaunasi be babkių padaryt*“, „*neši mėsas tenai*“, „*tapkės*“, „*uždubasina*“ ir panašiai. O jo kirčiavimas buvo toks: *įdomus, namuose, pradžioj, viskas natūraliai, mašinas, komplektu, atrodot nerealiai*. Arnoldas Lukošius laidose „Marsas prieš Venerą“ ir „Uogos, žinios ir orai“ sakydavo: „*užsidėjai maikoną*“, „*neblogai gavosi*“, „*šlipsis*“; *kiekvienai, moters, kostiumą, dalykus, valandų, rezultatus, Venera*. Ramūno Rudoko perliukai laidoje „Spąstai“ skambėjo taip: „*ir prie ko čia dabar*“, „*kartas nuo karto*“, „*žiūriu, tu be bajerio*“, „*pasimetęs*“; *lygintu, bananu, visiškai*. Giedrė Rusytė, Džiugas Siaurusaitis ir Ramūnas Cicėnas laidoje „Policijos akademija“ sakė: „*karšta vasara šiemet mums išpuolė*“, „*apie išmieras*“, „*viešbutis randasi už miesto*“.

Arba laidelė apie tų metų Turino žiemos olimpiinių žaidynių transliacijų komentatorių ir žurnalistų kalbą.

Diktorius praneša, kas lankosi studijoje ir apie ką kalbės. Aš sakau, kad „*ir mes žiūrime olimpiados transliacijas ir galėtume pasakyti, kad tų klaidų žurnalistai nedaro tiek, kad būtų galima susiimti už galvos, bet vis dėlto, klausantis atidžiai, galima išgirsti ir tai, ko jiems sakyti nereikėtų. Na, pavyzdžiui, seniai taisomas*

žodis „atžyma“. Dar buvo tokių sporto varžybų ir tokių sporto komentatorių, kurie kartais pavartodavo šitą žodį vietoj žodžio „žyma“. Arba toks pavyzdys: „per vieną dieną jis taps žinomu“ (nors reikėtų sakyti „taps puikiai žinomas“) arba „žaidė iš tikrųjų aukštame lygyje“ (nors reikėjo sakyti „aukštu lygiu“), arba „grįžtant prie A grupės priminsiu rezultatus“ (turėtų būti „grįždamas prie A grupės priminsiu rezultatus“). Kartais buvo netaisyklingai kirčiuojami asmenvardžiai, pavyzdžiui, „Sara“, „Liudmila“, „Jelizaveta“, nors turėjo būti „Sara“, „Liudmila“, „Jelizaveta“. Ir netgi dailiojo čiuožimo čempionės pavardė „Nafka“, nors pagal lietuvių kalbos sistemą turėtų būti „Nafka“. Be abejo, būtų galima atkreipti dėmesį ir į kai kurių žurnalistų netaisyklingą tartį. „– O kaip kalbėjo žurnalistai, rengiantys informacijas sporto žinioms?“ – klausia Ona Rastenytė iš anksto aptarto klausimo. „– Galėčiau pasakyti, kad jie turėdavo, aišku, daugiau laiko pasirengti ir, žinoma, pagalvoti apie savo kalbą. Jų kalba buvo taisyklingesnė ir priekaištų jiems galėtume pasakyti mažiau. Galime kalbėti apie kai kuriuos kirčiavimo dalykus, apie jų tartį, bet tokių akivaizdžių kalbos, gramatikos klaidų jie nedarė“. „– Sporto žurnalistams talkino kai kurių sporto šakų specialistai. Ką galėtumėte pasakyti apie jų kalbą?“ Atsakau, kad „jų kalba, deja, nebuvo tokia, kokios laukia televizijos žiūrovai, žinių klausytojai. Puikiai visi girdėjome dailiojo čiuožimo komentatorės kalbą. Reikėtų, matyt, pagalvoti, renkantis ekspertus, specialistus, ne vien apie tai, kaip jie išmano vieną ar kitą sporto šaką, bet ir į tai, kaip jie kalba. Na, sakykime, man įkrito į atmintį toks akibrokštas, komentuojant šuolių nuo trampolino varžybas: ekspertas sako „atžyma“ (nors komentatorius sako „žyma“, „sportininkas nušoko už 100 metrų žymos“), ekspertas sako, tarsi negirdėdamas, taip „taip, jis nušoko už 100 metrų atžymos“. O įdomiausias dalykas buvo tai, kad sportininko nusileidimą ant žemės jis pavadino taip: „sportininkas prisižemino“, – laidos pabaigoje dar kartą pranešama, kas buvo studijoje.

Per radiją kalbėdavome įvairiomis temomis, pavyzdžiui, apie Lietuvoje veikiančią kalbos priežiūros ir kontrolės sistemą, savivaldybių kalbos tvarkytojų veiklą, jų teises ir pareigas, veiklos problemas, aiškindavom Kalbos įstatymo straipsnius, kur ką esam patikrinę, kokių pažeidimų radome ir ką dėl to padarėme. Žmonės po laidelių mums skambindavo, dėl jų turinio pasakydavo savo pastabas arba kritikuodavo tai, ko, jų manymu, dar nesame padarę kontroliuodami, kaip vykdomas Valstybinės kalbos įstatymas, kokie reiškiniai jiems nepatinka, kokių Inspekcijos žingsnių tikisi, ką siūlo patikrinti ir ką nubausti už įstatymuose numatytus pažeidimus. Keliolikos metų tokių laidelių praktika buvo unikali ta prasme, kad Lietuvoje daugiau nebuvo institucijos, kuri būtų turėjusi nuolatinę poziciją visuomeninio transliuotojo eteryje ir kuri būtų turėjusi galimybę tokiu būdu kalbėti iš savo įstaigos pozicijų apie visiems rūpimus dalykus.

Po keliolikos tokios praktikos metų, pasikeitus Lietuvos radijo valdžiai, mūsų laidelės nebebuvo įrašinėjamos ir transliuojamos.

Komandiruotėms darbo reikalais vykti į savivaldybes naudojoms Kalbos komisijos transportu. Vėliau įstaiga trumpai turėjo seną automobilį, bet jo teko atsisakyti dėl per didelių priežiūros išlaidų. Į kitus miestus vykdavome autobusais arba traukiniais. Esame buvę Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Visagine, Šalčininkuose, Mažeikiuose, Alytuje, Palangoje, Prienuose, Birštone, Kalvarijoje, Lazdijuose, Anykščiuose, Kupiškyje ir kitur. Buvo susitikimų su savivaldybių vadovais, kalbos tvarkytojais, tarėmės dėl įstatymo kontrolės reikalų, dėl bendrų darbų, dalyvavome seminaruose ir konferencijose kalbos klausimais, susitikome su regioninės žiniasklaidos atstovais, tikrinome viešosios informacijos kalbą.

Pamenu, kažkas iš Seimo vadovybės susirūpina netaisyklinga parlamentarų kalba ir pasiūlo, kad Kalbos inspekcijos atstovas galėtų pasidomėti Seimo narių kalba per plenarinius posėdžius. Esu deleguojamas į tokį posėdį. Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas: „Gerbiamieji kolegos, mūsų posėdyje dalyvauja Kalbos inspekcijos atstovas, taigi prašom atkreipti dėmesį į savo viešus pasisakymus iš tribūnos ir iš posėdžių salės, parodykim pagarbą lietuvių kalbai ir pasistenkime kalbėti taisyklingai. Štai, prašom, Inspekcijos atstovas, prašom pasirodykit Seimo nariams“, – atsistoju ir linkteliu, jaučiuosi taip, lyg ne aš juos, o jie mane tikrintų, ką aš ten užsirašinėsiu, kokias klaidas fiksuosiu. Tai buvo vienintelis toks atsitikimas Inspekcijos ir Seimo veiklos istorijoje, kad Kalbos inspekcijos atstovas būtų kviečiamas dalyvauti posėdyje ir fiksuotų kalbos klaidas. Jos, aišku, buvo pateiktos, gal kas nors ir perskaitė jas, gal ir pasimokė iš savo klaidų, o vėliau – jau naujos kadencijos Seimas, nauji žmonės, „atstovaujantys rinkėjus“, nauji dokumentai ir projektai.

1995 metais priėmus Valstybinės kalbos įstatymą, darbų ir problemų įvairiose srityse buvo daug – ir susijusių su taisyklingumu, ir apskritai su lietuvių kalbos vartojimu. Rūpesčių kėlė viešieji užrašai ir prekių ženklų vartojimas viešojoje erdvėje. Ir mums patiems, ir visuomenei reikėjo priprasti prie to, kad galėjo būti vartojami ir teisiškai pagrįsti žodiniai prekių ženklai. Ilgai tęsėsi istorija su ant spaudos kioskų matomu žodiniu prekių ženklu „PRINCE“, plačiai buvo aptarinėjamas užrašas „FORUM PALACE“ Vilniuje – visa tai kėlė daug diskusijų, pasipiktinimo, aiškinimųsi, posėdžių.

Tikrindavome įmones ir įstaigas, kuriose dirbo daug kitakalbių, aiškindavome įstatymų reikalavimus, surašinėjome nurodymus, reikalaudavome išlaikyti valstybinės kalbos egzaminus. Kai kuriais atvejais buvome priversti taikyti administracines nuobaudas: patikrinę Vilniaus oro uostą, radome daug Inspekcijos nurodymų nesilaikiusių darbuotojų, todėl juos baudėme. Tuo metu protokolus surašinėdavome popieriuje, pildydavome standartinius popierinius baudų kvitus, nes pažeidėjai paskirtas baudas mokėdavo grynaisiais pinigais, kuriuos pristatydavome į įstaigos buhalteriją. Pinigai ėjo į valstybės biudžetą. Patikrinę Vilniaus vaikų darželių vadovus irgi nustatėme nemažai nemokančių lietuviškai ir neišlaikiusių reikiamo egzamino. Duodavome terminą nurodymams įvykdyti, o vėliau jau tekdavo ir bausti.

Tikrinimai vykdavo ir pagal mūsų planus, ir pagal gautus skundus. Ypač daug skundų buvo dėl reklamų anglų kalba, dėl televizijos ir radijo laidų žurnalistų, laikraščių ir žurnalų netaisyklingos kalbos. Kiekvienu atveju atkreipdavome dėmesį į įstatymo reikalavimus, privalomus vykdyti Kalbos komisijos nutarimus dėl taisyklingumo. Buvo ir susitikimų, ir aptarimų, ir raštų su nurodymais. Po ilgo stebėjimo ir tikrinimo administracinė nuobauda buvo paskirta populiariam televizijos sporto komentatoriui Nerijui Kesminui, nesilaikančiam taisyklingos tarties reikalavimų ir kitų Kalbos komisijos nutarimų.

Buvo 1992 ar 1993 metai. Kartu su legendine Vilniaus miesto savivaldybės kalbos tvarkytoja Albina Šiupieniene tikriname maisto prekių parduotuvę, nes prekių etiketėse daug klaidų („*Silkė rūkyta*“, „*Mišrainė balta*“, „*Duona „Kauno“* ir pan.). Ateiname rimtai nusiteikę, su raštišku nurodymu ištaisyti klaidas. Parduotuvės vedėja susinervinusi, užsiėmusi su ne itin malonios išvaizdos svečiais, tvarko kažkokių skubius reikalus. Svečiai sėdi ir ironiškai mus stebi, kas čia per kalbininkai, ko jie kimba prie tos vedėjos. O mes: „– *Žinot, tos klaidos turi būti ištaisytos, taip rašyti etiketėse negalima. Jei nevykdysit Inspekcijos nurodymo, turėsime Jus nubausti*“. Vedėja deda pinigų kupiūras į maišus, mes ją gaudom žvilgsniais ir vis norim rimtai su ja pasišnekėti dėl tų silkių. Ji galų gale pradeda šaukti: „– *Geriau aš tiems reketininkams atiduosiu pinigus, o ne kažkokiems kalbininkams dėl kažkokių nesąmonių!*“. Ir visas jos dėmesys – svečiams. Supratome, kad ji daug svarbesnius reikalus tvarko, nes turi atiduoti duoklę reketininkams, o mes jai – kaip šuniui penkta koja. Taip normaliai ir neišgavę iš jos pažado dėl tų silkių ir mišrainių iškiūtinome iš tos nelemtos parduotuvės. Einam tylėdami, kaip šlapiu skuduru gavę, Albina vis ramina ir guodžia, kad nesinervinčiau, bet lyg ir nesinervinau, tiesiog buvo keista ir šiek tiek nemalonu. Tokie buvo laikai. Tą atvejį iki šiol atsimenu, lyg būčiau koks Jonas Biliūnas, kuris iššovė tą vienatinį šūvį į nedidelę baltą katytę. Mano katytė buvo ne tokia jau ir nekalta, aršesnė, nepasiduodanti ir įstrigusi į atmintį ilgam laikui.

XX a. dešimto dešimtmečio pradžioje Olandų gatvėje, prie transporto žiedo, veikė maisto prekių parduotuvė. Inspekcija gavo skundą, kad iškaboje parašyta „*Bulikutės*“. Negerai, labai negerai. Juk „*Bandelės*“ turi būti – ir ne kitaip! Juk seniausiai turi būti žinoma visiems, o ką kalbėti apie pardavėjus. Po nurodymo ištaisyti klaidą niekas nepasikeitė, *bulikutės* vis kabo virš prekystalio. Einu su administracinio nusižengimo protokolu pas parduotuvės vadovą, pagal įstatymus juk atsakingas būtent jis. Pasitinka maloniai, šiek tiek įsitempęs ir nustebęs, na kaip čia taip, negi čia didelis nusižengimas, kad kažkokios bulikutės kažkam užkliuvo. „– *Taip, neįvykdėte privalomo nurodymo ištaisyti klaidą, dėl to numatyta pinigine bauda.*“ Jam pasidaro net įdomu, kad tokie įstatymai, kad, pasirodo, yra kažkokie nauji reikalavimai, kad už vieną žodį galima net nubausti. „– *Deja, neturiu kitokios išeities, tik paskirti Jums nedidelę pinigine baudą – pagal Kalbos komisijos nutarimą, pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą, Seimas jį priėmė, žinot, todėl tai labai rimta*“. Parduotuvės vadovas mandagus ir inteligentiškas, visuomenei labai gerai žinomas buvęs Vilniaus „Statybos“ krepšininkas. Baudą jis sumoka daugiau iš įdomumo negu dėl pykčio ar kokio nors įsižeidimo. Bulikutės toje parduotuvėje išnyksta, viskas gerai. Atsirado bandelės, o man – prisiminimas visam laikui, kad yra žmonių,

savo laikysena patvirtinančių: nesvarbu, kas buvau, o šiandien esu įstatymus ir pareigūnus gerbiantis pilietis, sąmoningai ir ramiai prisiimantis atsakomybę už savo veiklą.

2003-ieji. Didelės bėdos Visagine. Ligoninės gydytojai nemoka lietuviškai. Dirba senokai, o kalbėti nemoka. Žmonės skundžiasi – juk ne visi pacientai, ypač garbaus amžiaus, susikalba rusiškai. Į ligoninę jie atvežami ne tik iš Visagino, bet ir iš aplinkinių vietovių, o jose žmonės juk ne rusiškai kalba. Nuvažiuojame su keliomis inspektorėmis į Visaginą. Komandiruotė kelioms dienoms, vėlyvas ruduo, viešbutis šaltas. Ligoninės vadovas Kastytis Matulevičius labai geranoriškas, viską papasakoja, kaip yra iš tikrųjų – gydytojai tikrai nekalba, nesimoko, nelaiko kalbos mokėjimo egzaminų. Gydytojų trūksta, o dirbantys rusakalbiai yra geri specialistai ir be jų ligoninė susidurtų su didelėmis problemomis. Valstybinės kalbos įstatymas galioja, Inspekcija turi reaguoti. Kelias dienas leidžiame ligoninėje, tikriname darbuotojų bylas, kas kada baigė kokią nelietuvišką mokyklą, pagal kokią kategoriją turi laikyti egzaminą. Kalbame ir su gydytojais – jie lyg ir supranta keblią padėtį, lyg ir bando mokytis, surezga kažkokį sakinį lietuviškai, bet tai toli gražu ne tai, ko reikia. Vaikštome po ligoninę, kalbame su gydytojais, gerai, kad mokame rusiškai. Surašomi nurodymai išlaikyti valstybinės kalbos egzaminą. Procesas tęsiasi ilgokai, nes turi būti duoti terminai išmokti ir juos išlaikyti. Nuvažiavus vėliau – surašomi nusižengimų protokolai, paskiriamos baudos. Gydytojai arba nebedirba, arba dirba šiaip taip kalbėdami, mokydamiesi laisvu nuo darbo metu. Suvelta padėtis, bet vis kažkaip procesas juda į priekį, laikas eina ir vyresnio amžiaus gydytojus pakeičia kiti.

Kol veikė Ignalinos atominė elektrinė, tol turėjome tikrinti, ar darbuotojai išlaikė lietuvių kalbos egzaminus pagal reikiamą kategoriją. Įstatymas visiems buvo vienodas, be išimčių. Keliese iš Inspekcijos ne kartą ten buvome nuvykę, Kadruų skyriuje tikrinome darbuotojų bylas, ieškojome valstybinės kalbos mokėjimo pažymėjimų. Skyriaus vedėja suteikia reikiamą informaciją, padeda susigaudyti tarp šimtų bylų, situacija įvairi: daug kas neišlaikę egzamino, reikia surinkti duomenis, surašyti reikiamus dokumentus, pateikti juos elektrinės vadovui. Ilgametis direktorius Viktoras Ševaldinas priima mus savo kabinete, supratingai ir pritariamai išklauso mūsų teisinius nurodymus, aišku, kalba apie nepalankią kalbinę situaciją, kuri susiklostė Visagine per daugelį metų. Elektrinės specialistai Lietuvoje nebuvo ruošiami, jei atvyko dirbti iš plačiosios Sovietų Sąjungos ir todėl mokėjo tik rusų kalbą. Techniniai dokumentai buvo rusų kalba. „– *Vse tut sideli v etom kabinate, ot samogo glavного v Litve do drugich, i vse govorili na russkom, problem kak to nevideli, a cto teper' delat? Vasy trebovanija na sci ot gosjazyka ja ponimaju, no Vy i menia poimite*“. Savo situaciją, kaip vadovo, jis gerai suprato, stengėsi kažkiek kalbėti lietuviškai, bet darbo specifiška ir kalbinė aplinka tam nebuvo palanki. Reikėjo užtikrinti, kad elektrinė veiktų – su esamomis jo paties ir kitų specialistų kalbinėmis žiniomis, bet veiktų. Tai buvo svarbiausias visos valstybės interesas. O darbuotojai sunkiai ir pamažu – kas kaip sugebėjo, kas kaip spėjo – mokėsi lietuviškai, lankė kalbos kursus.

Klaipėdos miesto savivaldybės kalbos tvarkytojas Jonas Kantautas prašo pagalbos, kad iš Inspekcijos atstovas atvažiuotų į Klaipėdą ir padėtų jam įtikinti verslininką, kuris restoraną pasivadino „Discovery“. Su niekuo nederintas pavadinimas, į savivaldybės pareigūnų pastabas pavadinti pagal reikalavimus lietuvišku vardu nereaguoja. Savininkas iškviestas susitikti, su juo suderintas susitikimo laikas ir vieta. Nueiname su kalbos tvarkytoju į „Discovery“. Salė didelė, šalta, tuščia. Paskirtas darbuotas nurodo mums sėdėti salės gale ir laukti. Laukiam. Vis laukiam. Kyla nerimas, niekas neaišku, kas čia bus toliau. Tolumoje pasigirsta žingsniai, batų kaukšėjimas. Žingsniai lėti, kažkas iš koridoriaus iš už sienos artėja prie mūsų. Lėtai išlenda savininkas, nedidelio ūgio rusakalbis su kaubojiškais batais, visa povyza rodantis nepasitenkinimą ir susierzinimą, kad drįsom jį iškviesti ir trukdyti. „– *Cto cto? Nazvanije plochoje? Niponial. Eto moj restoran i ja nazyvaju kak chociu. Voprosy jest?*“. Klausimus ir savo norus pateikėm, aišku, ir įspėjimas buvo surašytas. Vėliau šis restoranas nustojo veikti.

Iš Jono Kantauto gavome prašymą atvykti į Klaipėdą ir susitikti su laivininkystės įmonių vadovais, susipažinti su situacija, nes daug Lietuvos įmonių laivų kapitonų buvo rusakalbiai, o nutarimas mokėti lietuvių kalbą jau įsigaliojęs. Lietuvos nepriklausomybės pradžioje žvejybos laivynas buvo naikinamas: laivai išparduodami, nauji pjaustomi kaip metalo laužas. O „Lietuvos jūrų laivininkystė“, vadovaujama Antano Anilionio, statė naujus laivus. Kai kurie jūrininkai manė, kad bendrovė tais laikais gerai laikėsi ir nebankrutavo todėl, kad jos vadovas buvo labai kietas. „Laivininkystė“ buvo viena didžiausių laivybos kompanijų Baltijos

jūroje, bet laikai buvo tikrai sunkūs. Iš vienos pusės spaudė Sąjūdis, reikalavęs atsiskirti nuo Maskvos, uždrausti kalbėti rusiškai ir atleisti specialistus rusus, iš kitos pusės – sovietinė Jūrų laivyno ministerija, grasinusi atimti laivus ir „Laivininkystę“. Vadovui teko labai laviruoti, nes visos sąskaitos buvo Maskvoje, ir kai 1991-aisiais rugpjūtį įvyko pučas, kitą dieną jis davė nurodymą visuose „Laivininkystės“ laivuose iškelti Lietuvos vėliavą. Su Inspekcijos viršininku Donatu Smalinsku Klaipėdoje buvom sutikti itin draugiškai, net iškilmingai. Antano Anilionio kabinete sukviesti žvejybos įmonių vadovai, kai kurie kapitonai. Prie didelio apvalaus stalo sėdime garbingiausiose vietose, jaučiamės kaip užjūrio princai. Sakomos iškilmingos kalbos, net keliami simboliniai tostai už kalbą ir už Lietuvą, visi supranta būtinybę, kad kapitonai ir vadovaujantys darbuotojai mokėtų lietuvių kalbą. Bendrovės personalo vadovas mus kuravo taip, kad niekur niekada tokiu šiltu asistavimu neteko susidurti, suteikė reikiamą informaciją, pasidalijo problemomis dėl kapitonų, kurios visiškai suprantamos: Lietuva dar nespėjo parengti lietuviškai kalbančių jūrininkų, bendrovę reikėjo išsaugoti su esamais darbuotojais. Aplankėm kelias laivybos įmones, vadovai geranoriškai bendravo ir mūsų norus puikiai suprato. Ne iš karto, bet lietuvių kalbos mokymasis vyko, mūsų vizitas davė naudos mums patiems dėl padėties geresnio supratimo ir patiems jūrininkams, siekiantiems, kad kalbos reikalavimai būtų vykdomi.

Inspektorės tikrindavo spaudą, laikraščius, žurnalus, rasdavo nemažai klaidų. Redakcijoms siūsdavome raštus su klaidomis, nurodydavome ištaisyti. Ne visi klausydavo, ne visi vykdė privalomus nurodymus. Pamenu, Kaune buvo įsikūrusi vieno žurnalo redakcija, į kurią reikėjo nuvykti ir surašyti administracinio nusižengimo protokolą už Inspekcijos nurodymo nevykdymą. Ieškau redakcijos Kaune. Žemieji Šančiai, daug privačių namų ir pilaičių, šiaip taip vienoje iš jų randu žurnalo leidėjus – vyrą ir žmoną. Maloniai pakviečia į vidų, prabangiais laiptais nueinam į rūšį, ten pokylių salė, masyvūs stalai, židinytis ir t. t. Bus patogiau, sako. Aiškinu, ko atvažiauvau, kad reikia gyvai jiems dalyvaujat surašyti protokolą, gauti parašą, supažindinti su teisine atsakomybe, pasitarti dėl bylos nagrinėjimo laiko ir vietos. Jiems patogiau iš karto, dabar, vietoje. Atsisakau vaišių, kavos – ne dėl to čia esu, ir reikalas toks, kaip čia pasakius, ne pats maloniausias. Prie didelio stalo pildau protokolą. Bandau rašyti reikiamus duomenis ir ant savo kelių pajuntu... kažką šilto ir šiek tiek duriančio man į koją. Didelis juodas katinas! Iš kažkur atslinkęs ir slapta įsitaisęs man ant kojų, turbūt tikisi padaryti man spaudimą ir bando sušvelninti padėtį, kad byla būtų išnagrinėta kuo palankiau jo šeiminiškams. „– *Jis geras*, – sako pažeidėjai, – *nekreipkit dėmesio, na nebijokit*“. Bandau nebijoti, aišku, bet vis tiek ne ypač malonu – duria. Šeiminiškė galų gale bando atplėšti tą katiną nuo manęs, bet nagai gerai įsikabinę. Protokolas ant žemės, katinas jau nustumtas ir kiūtina tolyn po nepavykusio manevro. Byla išnagrinėta, nuobauda (atrodo, įspėjimas) paskirta. Pasižada laaabaai rūpintis žurnalo kalba. Išėjus iš pilaitės jau tamsu, Žemieji Šančiai dunkso visu gražumu ir baugumu, bet gerai, kad netoli stotis ir pakeliui artėja apšviestas miestas.

Ilgą epopėja nuo pat 2006 metų vyko dėl to, kad Vilniaus rajono gyvenviečių gatvių pavadinimų lentelėse šalia lietuviškų oficialių formų buvo vartojamos ir neoficialios vietovardžių formos. Tuo metu galiojantys teisės aktai nustatė, kokiomis kalbomis turi būti rašomi gatvių pavadinimai lentelėse – jie turėjo būti tik lietuvių kalba. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje nustatyta, kad „šalys tose teritorijose, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinei mažumai priklausantys asmenys, remdamosi savo teisinės sistemos reikalavimais, o prireikus – ir sutartimis su kitomis valstybėmis bei atsižvelgusios į konkrečias sąlygas, visuomenei skirtus tradicinius vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus stengiasi daryti taip pat ir mažumos kalba, jeigu yra pakankamas tokio žymėjimo poreikis“. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje įtvirtinti tik bendro pobūdžio reikalavimai ir nėra konkrečiai pasakyta, kaip ir kokiomis kalbomis turi būti rašomi gatvių pavadinimai. Taigi konkretnesni teisės aktai, t. y. Valstybinės kalbos įstatymas ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas labai aiškiai nustatė, kad gatvių pavadinimų lentelėse turi būti teisiškai pagrįsti Lietuvoje įregistruoti pavadinimai, t. y. tik lietuvių kalba.

Su Inspekcijos teisininku Dainiumi Žemaičiu važinėjame po rajoną, fotografuojame lenteles: *Vilniaus* gatvė virtusi *ul. Wilenska, Liepų alėja – al. Lipowa* ir t. t., ir pan. Tikriname ne vieną Vilniaus rajono gyvenvietę, daug kur kabo dvikalbiai gatvių pavadinimai. Jie kelia aistras žiniasklaidoje, žmonės skambina mums ir rašo, kad baustume savivaldybių vadovus. Kreipiamės į Vyriausybės atstovą Vilniaus apskrityje, prašome imtis priemonių pagal kompetenciją, kad gatvių pavadinimų lentelėse būtų vartojamos oficialios formos. Jo reikalavimų niekas neklauso, todėl jis Vilniaus apygardos administracinio teismo paprašo įpareigoti Vilniaus

rajono savivaldybės administracijos direktorių pakeisti gatvių pavadinimų lenteles. Administracija šį teismo sprendimą apskundžia Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Pastarasis nutaria ankstesnio teismo sprendimą palikti nepakeistą. Dabar jau mes, Inspekcija, Vilniaus rajono savivaldybės administracijos direktoriui L. Kotlovskai surašome nurodymą užtikrinti, kad visų Vilniaus rajono savivaldybės teritorijoje esančių vietovių gatvių pavadinimų lentelėse būtų vartojami teisiškai pagrįsti pavadinimai. Nurodymas nevykdomas, taigi neturime išeities ir išnagrinėjame bylą – direktoriui paskiriame 400 litų baudą. Dar nenusibodo? Tai tęsiu toliau: Inspekcijos nuobauda apskundžiama Vilniaus apygardos administraciniam teismui. Pastarasis nutaria skundo netenkinti ir palieka galioti nuobaudą. Šis sprendimas apskundžiamas Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Lentelės vis kabo nepakeistos, žmonės Inspekcijai skundžiasi, skambina, praneša, o mes aiškiname jiems, ką esame padarę, kokia padėtis ir kokie teismų sprendimai. Toliau: teismų nepagreitinsi, jie savo posėdžius rengia pagal savo grafikus. Turime kantriai laukti, ką jie nuspręs. 2012 metai: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutaria Vilniaus apygardos administracinio teismo 2010 metų sprendimą palikti nepakeistą. Inspekcijos eilė pakartotinai nagrinėti bylą. Vėl važinėjame po rajoną, nes reikia turėti naujausius įrodymus, kad lentelės kabo. Nuobaudos dydis reglamentuojamas Administracinių teisės pažeidimų kodekse. Nagrinėjame bylą, atsižvelgiame į sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes ir L. Kotlovskai už besitęsiantį pažeidimą paskiriame 1050 litų baudą. Pabaiga? Oi ne, dar ne: direktorė Inspekcijos nuobaudą apskundžia Vilniaus rajono 1-ajam apylinkės teismui, jis skundo netenkina, palieka galioti Inspekcijos paskirtą nuobaudą. Ateina 2013 metai. L. Kotlovskai šio teismo sprendimą apskundžia Vilniaus apygardos teismui. Pastarasis nutaria skundo netenkinti, palieka galioti Inspekcijos paskirtą nuobaudą. Teismų maratonui išsisėmus dvikalbės lentelės Vilniaus rajone pamažu išnyksta, nebent kai kur pavieniai namų savininkai iš principo vis dar laiko kokią lentelę ir laukia momento, kad gydytojai ar gaisrininkai, ieškodami, pavyzdžiui, *Liepų alėjos*, blaškysis po gyvenvietę matydami *al. Lipowa*. Bet tai išimtis, o rajono gyventojų sudėtis keičiasi, kalbinė situacija jau nebe ta, kuri buvo pirmajame ir antrajame šio amžiaus dešimtmetyje.

Panašių reikalų buvo ir dėl Vilniaus rajono autobusų parko autobusų: maršrutus nurodančiose lentelėse buvo vartojami užrašai lietuvių ir lenkų kalbomis (pvz., „*Vilnius–Skurbutėnai*“/„*Wilno–Skorbuciany*“). 2010 metais Vilniaus rajono autobusų parko direktorių Darių Gasperovičių Inspekcija nubaudė 450 litų bauda, nes jis neįvykdė nurodymo panaikinti užrašus nevalstybine kalba. 2011 metais Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išnagrinėjo skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2010 m. nutarties ir priėmė nutarimą apeliacinį skundą tenkinti, Valstybinės kalbos inspekcijos paskirtą 450 litų baudą panaikinti ir bylą nutraukti. Šis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutarimas neskundžiamas.

Šalčininkų rajone epopėja dėl gatvių pavadinimų iš esmės buvo panaši, nors turėjo ir savų bruožų (kitokie gatvių pavadinimai, kitokia istorija su nurodymų vykdymu, baudų mokėjimu ir teismų sprendimais): Eišiškių, Jašiūnų, Pabarės, Kalesninkų, Baltosios Vokės, Dainavos gatvių pavadinimų lentelės buvo vartojamos lietuvių ir lenkų kalbos. Pavyzdžiui, Eišiškėse gatvių pavadinimai išversti į lenkų kalbą: *Akacijų g. – Akacjowa*, *Vytauto g. – Witautasa*, *Rapalionio g. – Rapalonisa*. Panašiai ir kituose kaimuose bei mažesniuose miesteliuose: *Naujoji g. – ul. Nowa*, *Gėlių g. – ul. Kwiatowa*, *Sodų g. – ul. Sadowa*, *Vilniaus g. – ul. Wilenska*, *Mokyklos g. – ul. Szkolna*, *Užtvankos g. – ul. Tamowa* ir pan. 2008 metais Šalčininkų r. savivaldybės administracijos direktoriui B. Daškevičiui surašytas nurodymas užtikrinti, kad gatvių pavadinimų lentelėse būtų vartojami teisiškai pagrįsti pavadinimai. Nurodymas neįvykdytas, todėl direktorius nubaustas 450 litų bauda. Nuobauda apskūsta, Vilniaus apygardos administracinis teismas ją panaikina. Nesutinkame su tokiu sprendimu, todėl tokį teismo nutarimą apskundžiame Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. 2009 metai: šis teismas panaikina ankstesnio teismo nutarimą ir bylą grąžina jam nagrinėti iš naujo. Po išnagrinėjimo Inspekcijos paskirta nuobauda paliekama galioti. Direktorius sumoka jam paskirtą piniginę baudą. Kai kur rajone gatvių pavadinimų lentelės vis dar dviem kalbomis. 2010 metai: direktorius pakartotinai nubaustas 1200 litų bauda. Vilniaus apygardos administracinis teismas išnagrinėja apeliacinį skundą dėl nuobaudos ir skundo netenkina. Šalčininkų rajono savivaldybės administracija šį Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimą apskundžia Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui – ir taip toliau. Per visus tuos metus tekdavo pavažinėti po rajoną, rinkti įrodymus, tvarkyti dokumentus, siuntinėti nurodymus, nagrinėti bylas, skirti pinigines baudas ir vėl iš naujo aiškinti žiniasklaidai ir visiems besidomintiems, kad nuolat turime nagrinėti skundus dėl tų pačių dalykų, stebėti situaciją po baudų sumokėjimo. Gatvių pavadinimų lentelėse Šalčininkų rajone po daugelio metų peripetijų ir aistrų jau vartojami

lietuviški pavadinimai, įstatymas nevykdomas tik pavieniais atvejais, kaip ir Vilniaus rajone. Dėl šių atvejų turime reikalų su teismais iki šiol.

Eina 2024-ieji. Vilniaus ir Šalčininkų rajonų gyvenviečių, gatvių pavadinimai ir įstaigų viešieji užrašai greta lietuvių kalbos atsiranda ir lenkų kalba. Inspekcijos nurodymai ir teismai tęsiasi.